

Жуковська А.Л. Педагогічні особливості контролю навчальних досягнень / А.Л. Жуковська // Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами інноваційних освітніх технологій: збірник наукових праць / [редкол.: Дубасенюк О.А., Антонова О.Є.]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2005. – Вип. 2. – С. 157-161.

**А. Л. Жуковська,
Житомирський державний університет імені Івана Франка**

Педагогічні особливості контролю навчальних досягнень

Одне з основних завдань освітніх систем – виховання творчої особистості. Для цього необхідно на всіх рівнях освіти виявляти обдарованих дітей і студентів, щоб організувати для них спеціальні форми навчальної діяльності, здійснювати диференціацію в навчанні. Рішення останніх завдань немислимо без діагностики задатків, здібностей і різнобічного розвитку учнів. У зв'язку із цим підвищується й роль контролю знань у навчальному процесі.

Для ефективного здійснення комунікативної діяльності гіпотетично передбачається наявність у людини специфічних комунікативних умінь, властивості яких дають можливість особистості швидко переключатись з одного сфери діяльності чи активності до іншої, від одного суб'єкта взаємопов'язаних дій до іншого, включаючи осіб іноземного походження. Комунікативні уміння набуваються на основі раніше засвоєних знань і навичок, та виявляються у здатності виконувати комунікативну діяльність.

Розглянемо, спочатку, в загальних рисах, дану проблему.

Важливими принципами діагностування та контролю за навчальною діяльністю учнів є об'єктивність, систематичність і наочність. Об'єктивність полягає в науково обґрунтованому змісті діагностичних тестів,

діагностичних процедур, адекватно встановлених критеріях оцінювання знань та умінь. Практично об'єктивність діагностування означає, що виставлені оцінки співпадають, незалежно від методів і засобів контролювання педагогів, що здійснюють діагностування. Принцип систематичності полягає в необхідності проведення діагностичного контролювання на всіх рівнях дидактичного процесу – від початкового сприйняття знань і до їх практичного застосування. Системність полягає в тому, що адекватно діагностуються всі учні з першого до останнього дня перебування в навчальному закладі.

Становлення сучасного демократичного суспільства передбачає формування системи освіти гуманістичного спрямування. Під терміном “гуманізація освіти” розуміється й удосконалення форм і методів оцінювання

У педагогічній практиці проблема контролю знань студентів та учнів має широке наукове обґрунтування та суттєвий ступінь дослідженості (І. Є. Булах, М. Г. Дайрі, Н. Д. Наумов, І. Т. Огородніков, Л. О. Одерій, В. О. Онищук, В. Г. Розумовський, М. М. Жрецький та інші).

Все ж доводиться констатувати, що прямих робіт, в яких розкривається сутність рейтингового оцінювання та особливості підготовки студентів педагогічних навчальних закладів до реалізації даного напрямку контролю, ми не знаходимо. Разом з тим світові тенденції й освітня практика потребують такої підготовленості в навчальній роботі.

В нинішніх умовах дослідження в сфері освіти особливо актуальні і вкрай необхідні. Пов'язано це з масовою інноваційністю, яка в багатьох випадках сприймається педагогічними працівниками потенційно ефективною або потенційно правильною. Висновок про ефективність або правильність методик, технологій, систем слід робити після планових досліджень. До речі, вони можуть бути не тільки науковими, виходячи з

існуючої практики. В даній статті йдеться про науковий підхід в педагогічних дослідженнях.

Експериментальна робота в освітніх установах належить до прикладного типу наукового дослідження (на відміну від фундаментального) і включає такі основні процеси: формування теми дослідження, інформаційний пошук, науковий пошук, впровадження отриманих результатів.

Вибір теми дослідження пов'язаний з вивченням освітніх проблем. По образному висловлюванню академіка П. В. Копніна, “проблема – это знание о незнании”. Тема дослідження стає формалізованим узагальненням проблеми (проблем) освітньої сфери.

Для підтвердження основних ідей запропонованої статті ми будемо далі використовувати окремі положення з концепції розвитку освітніх установ, що працювала в режимі експерименту протягом десятиліття.

Тема експерименту в даній установі була сформульована таким чином: “Допрофесійна орієнтація і підготовка учнів в навчальному закладі як необхідна умова їх самовизначення”. Де тут проблема? Проблема в тому, що учні зміст і актуальність профілізації навчання мають пов'язувати з очікуваною перспективою власної діяльності в плані життєвого самовизначення.

Інформаційний пошук по проблемі дослідження передбачає вивчення і використання наукової педагогічної інформації в різних формах її словесного і письмового відтворення: виступи, звіти, участь в дискусіях, монографії, наукові доповіді, реферати, збірники праць. В останній час актуальним являється використання інформації на магнітних носіях: банки педагогічної інформації, окремі комп'ютерні наукові видання. В результаті інформаційного пошуку наукова педагогічна інформація фіксується в різних формах: виписки, анотації, конспекти, тези, виступи, магнітні записи, тощо.

Науковий пошук по проблемі дослідження передбачає поетапну і науково – обгрунтовану реалізацію компонентної структури і відповідної

моделі педагогічного дослідження. Необхідно розуміти, що наукова діяльність – особливий вид діяльності з певними традиціями в колективах вчених. Інформаційний пошук може здійснювати любий педагогічний працівник, науковий – варто доручити спеціалістам. Спеціаліст реалізує власно вироблену компонентну структуру дослідження. В загальному цю структуру (апарат) наукового дослідження складають: актуальність дослідження, ведуча ідея, ціль, гіпотеза, об’єкт дослідження, предмет дослідження, етапи експерименту.

Актуальність дослідження виражається в констатації можливості вирішення сформульованих в ході наукового пошуку проблем. В нашому випадку в концепції розвитку навчального закладу було записано: “Актуальність експерименту в широкому педагогічному плані полягає в тому, що його результати можуть дієво вплинути на досягнення дійсно гуманістичної цілі освіти – підготовку учнів до реального життя”.

Ведуча ідея – прогноз експериментатора на етапі використання ним в основному теоретичних методів дослідження. Прогноз включає можливі напрямки здійснення експерименту, очікувані результати. З концепції навчального закладу: “Цілеспрямована науковообґрунтована допрофесійна підготовка і професійна орієнтація учнів сприяють їх самовизначенню, зокрема, усвідомленому і адекватному індивідуальності учнів професійному вибору; вони впливають на формування індивідуальної життєвої перспективи учнів”.

Ціль експериментальної діяльності – усвідомлений образ очікуваного результату, на досягнення якого направлена діяльність дослідників. Не лишнім буде нагадати про те, що сформульована ціль має бути реальною, тобто виконаною в ході експерименту. З концепції наукової установи: “Ціль експерименту полягала в конструюванні навчально-виховного процесу, в якому будуть створені умови для допрофесійної підготовки старшокласників (медичний и педагогічний профілі)”.

Гіпотеза – наукове припущення, висунуте для пояснення явищ або процесів, яке далі перевіряється на практиці. З концепції навчальної установи (фрагмент гіпотези): “... функціонування закладу в режимі експерименту доцільно при умові створення науковообґрунтованого варіанту навчального плану, відповідних навчальних програм, навчально-методичного комплексу, сектору управління, що забезпечили б реалізацію ідей і цілей експерименту”.

Об’єкт досліджень (в філософії) – те, що існує незалежно від нашої свідомості. Це фрагмент реальності, на яку буде направлена наша активність. Виникає закономірне питання: чи все ми можемо або повинні враховувати в цьому незалежно існуючому фрагменті реальності? Звичайно, ні. Крім лінійних процесів, “запрограмованих” в апараті дослідження, там присутні “незапрограмовані” нами нелінійні або ймовірні стохастичні процеси. Варто також нагадати про те, що в загальному процесі розвитку об’єктів домінують процеси саморозвитку, на які ми звертаємо увагу тільки тоді, коли вони представлені в ранзі проблеми дослідження. В цілому “проблема керуючого розвитку приймає ... форму проблеми самокеруючого розвитку”[6]. Тому необхідно:

- враховувати гуманітарний характер педагогічних систем;
- виділяти в об’єкті досліджень конкретні предмети досліджень.

З концепції виховного закладу “Об’єкт дослідження – взаємозалежність змісту освіти і діяльності учасників педагогічного процесу, що визначає основу для допрофесійної підготовки і професійної орієнтації учнів (медичний і педагогічний профілі)”. Предмет дослідження – сторона, властивість, відношення, частина об’єкту дослідження. Різниця між предметом і об’єктом дослідження відносна, так як предмет одного дослідження може через деякий час стати об’єктом, з якого в свою чергу може бути виділений наступний предмет і т.д.

Наприклад, навчально-виховний процес в школі, що традиційно представляється як об’єкт дослідження, виступає предметом дослідження, коли вирішуються завдання наукового обґрунтування функціонування

комплексів “школа – вуз”, “школа – дошкільна установа” тощо. З концепції навчального закладу: «Предмет дослідження – навчально-виховний процес в установі, що сприяє допрофесійній підготовці учнів і їх професійній орієнтації (медичний і педагогічний профілі)”.

Етапи дослідження – певна послідовність реалізації компонентної структури наукового пошуку. Визначаючи етапи дослідження доцільно вказати завдання наукового пошуку на кожному із них і лімітуючі фактори, що впливають на реалізацію даних завдань, критерії переходу від одного етапу до наступного.

Наукове дослідження має вплинути на функціонування освітньої установи в цілому або на роботу окремих її підрозділів, на окремі аспекти навчально-виховного процесу. Експериментально ми повинні підтвердити потенційну ефективність компонентної структури наукового дослідження, причому, при можливості, – і в інших освітніх установах, що впроваджують подібні інновації.

Педагогічне дослідження супроводжується інформаційною підтримкою: публікації, звіти на науково-методичних радах, експертний аналіз експериментальних програм, ознайомлення з результатами експериментального навчання чи виховання, участь в конференціях і т.ін. Інформація про науковий пошук має доходити як до експертів, так і до других експериментальних колективів, де вивчаються аналогічні проблеми чи реалізуються подібні структури експериментального дослідження. Це зовнішній контроль за ходом і результатами експерименту.

Варто звернути увагу на методи дослідження. Їх розміщують (умовно) на трьох рівнях: сукупність принципів і методів певної методології, сукупність загальнонаукових методів, сукупність методів конкретної науки. На першому рівні в сфері освіти досить довго використовувалась (і використовується) єдина методологія – діалектичний матеріалізм. Діалог культур по паралелям освітянських систем і вертикалям часу орієнтує на можливість впровадження в експериментальну практику методологій, що

базуються на інших принципах. Це, зокрема, “Жива етика”, “Космізм”, езотерична педагогічна парадигма і т.ін. Дослідження з використанням подібних методологій переважно паранаукові (парапедагогічні, парапсихологічні тощо). На другому рівні можна виділити методи вивчення результатів діяльності учасників навчально-виховного процесу. На третьому рівні – згадаємо загальновідомий і до інноваційного періоду розвитку вітчизняної освіти – метод педагогічного експерименту. Серед методів педагогічного дослідження практично найбільш поширені анкетування та тестування. Причому результат їх використання в сфері освіти досить часто буває стратегічно невірним. В ході експерименту ми маємо створити нові системи взаємопов’язаної діяльності учасників навчально-виховного процесу, новий зміст освіти, а не “зациклюватись” на фіксації принципу: “хто винен?” (в неоптимальній структурі навчання, в проблемах виховання). Приведемо в зв’язку з цим одне із висловлювань академіка Д.С.Ліхачова: “Самий ганебний провал у науці – примінити порочний метод, а не просто прийти до невірного висновку”. І далі: “Помилка у висновках вказує на помилковість роботи дослідника; помилкове примінення метода – на порок самого дослідника”[7].

Наука вийшла на принципово нове розуміння світу: не як проекту, який можна розрахувати по елементарним законам лінійної перспективи і накреслити до кінця, а як глобальної системи, що саморганізується і живе по нелінійним законам. До початку любого експерименту ми маємо таку педагогічну систему: значить необхідно досить добре вивчити особливості експериментальної площадки, традиції, що характеризують учасників навчально-виховного процесу, в тому числі – професійні. Сам експеримент як “прорив в практиці” повинен відтворювати моменти функціонування такої нестабільної системи.

Розуміння педагогічних систем як гуманітарних систем робить можливим (поки що – гіпотетично) виділення наступного, четвертого, рівня з

відповідними методами гуманітарного дослідження. При використанні цих методів необхідно враховувати особливості гуманітарних систем:

- вони відтворюють моделі світу, нероздільно поєднуючи в собі елементи свідомого і несвідомого;
- любий наявний стан гуманітарної системи визначається з урахуванням всього пройденого нею шляху;
- момент зародження гуманітарної системи і її вихідні параметри не можуть бути визначені однозначно;
- ні до якого моменту часу гуманітарна система не може вважатися завершеною;
- шляхи внутрішньої обробки інформації в гуманітарній системі не можуть бути простежені;
- результати окремих впливів не можуть бути вичленені в наявному стані гуманітарної системи;
- самосвідомість гуманітарної системи не може бути повною;
- опис стану гуманітарної системи не може бути адекватно представлений на її власній мові, що склалася до даного моменту.

Література

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания. – М., 1977.
2. Гинецинский В.И. Основы теоретической педагогики. Учебное пособие. – Спб.: С.-Петербургский ун-т, 1992.
3. Гусинский Э.Н. Образование личности. Пособие для преподавателей. – М.: Интерпракс, 1994.
4. Копнин П.В. Проблемы мышления в современной науке. – М., 1964.
5. Кыверялг А.А. Вопросы методики педагогических исследований. – Таллинн: Валгус, 1971.
6. Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации сложных систем. – М., 1990.
7. Методика как теория конкретно-предметной педагогики. Методические рекомендации к спецкурсу /Под ред. докт. физ.-мат.

наук, проф. Г.А.Бордовского. - Л.: Изд-во ЛГПИ им. А.И.Герцена, 1988.

8. Основные критерии качества и эффективности научно-педагогических исследований /Под ред. В.В.Краевского. – М., 1981.